

Wanda Roszkowska

Staropolskie spotkanie teatralne

Biuletyn Polonistyczny 9/25, 5-10

1966

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

I. INSTYTUT BADAŃ LITERACKICH PAN

1. STAROPOLSKIE SPOTKANIE TEATRALNE

Wrocław 10 - 11 XII 1965

Dział Staropolski Instytutu Badań Literackich PAN zorganizował wspólnie z Wydziałem Kultury Prezydium Rady Narodowej m. Wrocławia dwudniową sesję poświęconą sprawom teatru staropolskiego - było to zarazem II Wrocławskie Spotkanie Teatralne. Obradom przewodniczył doc. Czesław Hernas. Wygłoszono osiem referatów:

1. Dr Janina K u ł t u n i a k o w a, "Od mitu do moralitetu". Za punkt wyjścia referat wziął próbę określenia specyfiki struktury semantycznej mitu w opozycji do innych struktur "metaforycznych", w szczególności alegorii. Świat przedstawiony mitu, funkcjonujący jako struktura zasadniczo nieprzetłumaczalna, odsyła do wielopłaszczyznowego modelu uniwersalnego. Alegoria jest nadaniem określonych, często umownych znaczeń poszczególnym przedmiotom przedstawionym, które zostają następnie wbudowane w strukturę dyskursywną lub strukturę fabularną o zasadzie "ilustracyjnej", jak np. moralitet. Ilustracją rozważań stała się analiza renesansowych moralitetów mitologicznych: polskiej wersji "Sądu Parysa" i drugiej części "Tragedii o polskim Scylurusie". Autorce szło o wykrycie, jak się zachowuje tradycyjna struktura moralitetu w zetknięciu z mitem oraz jakim zmianom, opuśzczeniom, amplifikacjom podlega wątek mitologiczny nałożony na schemat fabularny moralitetu. W ten sposób wyjaśnia się np. rażąca niektórych badaczy scena porwania Parysa

przez żołnierzy lub diabłów, rozbudowanie "obrazowości" "Sądu Parysa" (elementy fabularne mitu zastąpiono umownym gestem, "sytuacją alegoryczną"), specyficzna struktura postaci (np. Parys z "Tragedii").

2. Dr Wanda R o s z k o w s k a, "Z problematyki badawczej teatru w XVII i czasów saskich. Programowość sceny literackiej". Praca przyjęła podstawowe założenia o teatrze barokowym, reprezentującym dla swoich czasów najdoskonalszy artystycznie gatunek twórczości. Autorka przyjęła na określenie baroku i twórcy barokowego poglądy przekazane na polski grunt przez J. Białostockiego ("Barok-styl-epoka-postawa"). Zakładają one aktywną postawę twórcy, który agituje widza swym dziełem. Programowość sztuki doby baroku została stwierdzona w domenie sztuk plastycznych i architektury, rysując się najdobitniej w sztuce Kościoła katolickiego, szerzącego idee kontrreformacji. Działanie Kościoła wyraża się poprzez zabiegi restrykcyjne w stosunku do tematyki sztuki średniowiecznej i przez forsowanie nowych, względnie dawnych, lecz "oczyszczonych" tematów, którym nadaje się znaczenie programowe w rozwijaniu idei nowego kościoła - ecclesiae militantis, wychowania katolika uczulonego na istnienie sił wrogich po stronie protestantyzmu, kalwinizmu. Po stronie przeciwnej dominują odmienne tendencje, czerpie się z innych źródeł tematycznych, względnie rozwija się temat odmiennie, zwłaszcza w wypadku szerokiego wykorzystania Biblii. Tendencje analogiczne daje się zauważyć w teatrze szkolnym, gdzie zależnie od przynależności do wyznania katolickiego lub innowierczego, widoczne są inne preferencje w zakresie tematyki. Teatr jezuicki odbija zasadnicze cechy programu kontrreformacyjnego, widoczne także w sztukach plastycznych i architekturze: dążenie do umocnienia potęgi Kościoła, wpojenie takich idei, jak ekstaza, świętość, męczeństwo za wiarę, obrona dogmatów katolickich. Programowość sceny królewskiej wyrażać się zdaje w akcentowaniu planów dynastycznych - aluzje znajdujące w tym teatrze zdają się wskazywać na polityczność sceny, ale

materiał jest jeszcze niepełny, niedokładnie przebadany, uwagi te mają więc charakter jedynie hipotetyczny.

3. Dr Tadeusz B i e ń k o w s k i, "Na marginesie lektury staropolskich programów teatralnych". Autor poddaje analizie trzy grupy programów: jezuickich, innowierczych i akademickich, określa typy programu: argumenty (tj. streszczenia według aktów i scen), programy o charakterze zapowiedzi, lakonicznie podające treść utworu, oraz rodzaj programu-afisza (późny, bo ok. 1750 r. występujący) skierowanego do ogółu publiczności, a więc operującego najuboższymi danymi: tytułem, datą, miejscem. Najbogatszy informacyjnie jest typ pierwszy (prócz streszczenia dedykacja, spis osób, często i wykonawców), jednak wobec szczupłości bazy materiałowej - tekstów sztuk zachowanych - każdy z nich musi być wykorzystany skrupulatnie. Jest to cenne źródło dla historyka dramatu, teatrologa, wnoszące wiele materiału do zagadnień struktury dramatu, inscenizacji, muzyki, do poznania ideologii dramatu i teatru. Sama też funkcja programu nie ograniczała się jedynie do informatora - przedłużało się działanie ideowe utworu poprzez program, przechowywany w bibliotece, szkole czy w domu. Program pozwala śledzić linię i politykę repertuarową, odmiennosc teatru jezuickiego, katolickiego od innowierczego, wewnętrzne rozwarstwienia (np. między teatrem jezuickim a pijarskim).
4. Mgr Władysław K o r o t a j, "Staropolskie programy szkolne - zarys problematyki". Po wstępnym ukazaniu roli szkoły w rozwoju teatru staropolskiego i zależności teatru szkolnego w Polsce od wskazań i doświadczeń rektora gimnazjum w Strasburgu, Jana Szturma (1537-1682), twórcy szkolnej sceny humanistycznej, referat zajął się analizą programu szkolnego sensu stricto i tzw. aktu szkolnego, przedstawiając dynamikę "produkcji" w liczbach (na 1000 poz. z XVII w. - 309, z XVIII w. - 684 oraz 14 nie zidentyfikowanych). Język druków: przewaga łaciny - 552, łacińsko-polskie - 176, całkowicie polskie - 177 i in. Cechą znamioną jest anonimowość autorstwa: 2/3 w stosunku do 1/3 pozycji

sygnowanych nazwiskiem. Przedstawiono również zagadnienie stosunku streszczenia utworu w programie do pełnego tekstu oraz proporcje: programy będące odpowiednikiem pełnego tekstu do programów, jedynych przekazów nie zachowanego tekstu. W referacie znalazła się również próba charakterystyki programu, jego podziałów (partes minores, maiores), danych o utworze scenicznym, jego inscenizacji, funkcji intermediów, partii choreograficznych, wokalnie-muzycznych, reżyserii, budowie utworu dramatycznego, rozpiętości liczbowej obsad.

5. Doc. dr Mieczysław K l i m o w i c z, "Główne problemy teatru czasów saskich w świetle najnowszych badań". Z dwóch modeli teatru włoskiego, reprezentowanego w Polsce licznymi pozycjami teatralnymi, nurt komedii dell'arte klasycyzuje się pod wpływem pewnych komedii Goldoniego, opera natomiast jest gatunkiem przyszłości, zapowiadając tragedię pseudoklasyczną (Metastasio). Autor zajął się szczegółowo analizą programu reformy teatru szkolnego przedstawionego przez J.A.Załuskiego w "Przedmowie" do dramatów i oratoriów. Program, analogiczny do postulatów i zapatrywań Krasickiego, ma charakter oświeceniowy w materii reformy dramatu religijnego poprzez odrzucenie misterii i wprowadzenie oratorium jako rodzaju reprezentującego cechy nowoczesne; przedmowa jest zarazem bogatym informatorem w zakresie techniki dramatycznej, teatralnej - inscenizacyjnej, postulatów repertuarowych i danych o repertuarze. Ponadto uwzględniono zagadnienie reformy teatru jezuickiego Porée-go i La Jaya owocującej u nas w latach 40-tych, rolę teatru teatynów w nowym programie (tragedie Metastasia). Przedstawiono hipotezę o istnieniu polskich oratoriów i oper przed rokiem 1770. Wskazano też na nowatorski nurt teatru w Puławach.

6. Dr Paulina L e w i n, "Intermedia białoruskie, ukraińskie i rosyjskie, ważniejsze cechy i różnice". Z trzech wymienionych intermedia białoruskie wiąże autorka charakterem i pochodzeniem z poetyką i praktyką jezuickiego teatru polskiego, dwa następne natomiast są przynależne do grupy

intermediów wschodnio-słowiańskich na zasadzie ich analogii strukturalnych, ukształtowanych głównie w XVIII w.: krótka, wierszowana z reguły scena obyczajowa o niewielkiej obsadzie (2-4 osób) charakteryzuje się budową wciągającą widza w udział w fikcji scenicznej; bogactwo akcji fizycznych wpływających na szybkie tempo i przejmujących często głównie brzemie dramatyczne, z przewagą nad tekstem (istotna funkcja pantomimy); głębokie związki z twórczością ludową, ludową interpretacją sztuki, jej sensu, anonimowość. W stosunku do punktu wyjściowego: szkolnego intermedium polskiego, intermedium wschodnio-słowiańskie zapożycza pierwotnie założenia teoretyczne, oddalając się od niego w realizacji, w XVIII w. dając utwory oryginalne.

7. Dr Jerzy G o ł o s, "Zagadnienie muzyki w teatrze staropolskim". - Referat określa miejsce muzyki w poszczególnych epokach i formach teatralnych staropolskich, umieszczając ją na tle porównawczym europejskim, z którego brano w Polsce modele. W pracy położono nacisk na muzykę ludową i śpiewy, które przedostają się do łacińskiego dramatu XVI i XVII w., głównie jezuickiego. Muzyka uczestniczy w widowiskach staropolskich w różnej postaci, w dramacie liturgicznym jako chór gregoriański, następnie w wielogłosowych "planktach"; w teatrze szkolnym (chóry między aktami opowiadające i komentujące, wielogłosowe); instrumentalne prologi, sola i duety akompaniowane o charakterze programowym w widowiskach pasyjnych i zbliżonych do włoskich dramatów o religijnej treści. Opera władysławowska, sporadyczne przedstawienia operowe za Jana III, czasy saskie reprezentują muzykę włoską. Referat koncentruje się na koncepcji muzyki barokowej, programowej, omawiając doktrynę efektów, znamienne dla baroku, postulującą odpowiednie formuły konwencjonalne dla danych treści literackich, a wykorzystujące melodykę, techniki, barwy instrumentacyjne w ściśle określony sposób. Muzyce staropolskiego teatru przypisuje autor twórczą rolę w narodzinach operowej muzyki narodowej.

8. Mgr Ludwik F l a s z e n, "Formy staropolskie w teatrze współczesnym", to kolejne inscenizacje powojenne z najwybitniejszymi, Kazimierza Dejmka "Historią o chwalebnym Zmartwychwstaniu" i "Żywotem Józefa". Autor stawia pytanie, co jest przyczyną obecnego zainteresowania teatrem staropolskim i dramatem, stwierdza zrytualizowanie teatru dawniejszego i brak tej rytualizacji w dzisiejszym. W ślad za tym nasuwa się uzasadnienie w nostalgii współczesnej epoki, poszukującej własnej tradycji w teatrze.

Referatom towarzyszyła żywa dyskusja. Zebranie stanowiło pierwsze ogniwo w cyklu spotkań z teatrologami, muzykologami, historykami sztuki w celu przedyskutowania, a następnie opracowania też podręcznika historii teatru staropolskiego. Referaty zostaną ogłoszone jako tom serii Studiów Staropolskich IBL, stanowiąc - w zamierzeniu organizatorów - podstawę do przemyśleń i pogłębienia problematyki.

Dr Wanda Roszkowska
Instytut Badań Literackich

2. KONFERENCJA POŚWIĘCONA POWIEŚCI XIX i XX WIEKU
WARSZAWA, 17 - 19 LISTOPADA 1965¹⁾

Na konferencji tej, zorganizowanej przez Instytut Badań Literackich PAN, w której uczestniczyli także radzieccy badacze, wygłoszono następujące referaty:

- 1) dr nauk filolog. G.M.Friedlender (Instytut Literatury Rosyjskiej - Leningrad) - Główne etapy powieści rosyjskiej XIX w.,
- 2) prof. dr. M.Janion - "Agaj-Han" jako romantyczna powieść historyczna,
- 3) prof.dr M.Żmigrodzka - Polska powieść biedermeierowska,

¹⁾ Jest to skrócona wersja sprawozdania, które ukaże się w "Pamiętniku Literackim".